

NĚKOLIK POZNÁMEK K ZALOŽENÍ A NÁSLEDNÉ ROLI KRÁLOVSKÝCH MĚST UHERSKÉ HRADIŠTĚ A UHERSKÝ BROT NA VÝCHODNÍ MORAVĚ

Jiří Mitáček, Moravské zemské muzeum, Brno

Studie se věnuje okolnostem a předpokladům založení dvou královských měst založených českým králem Přemyslem Otakarem II. v průběhu třetí čtvrtiny 13. století – Uherského Hradiště a Uherského Brodu. Nastíněn je jejich další rozvoj a proměny jejich postavení v následujících desetiletích jak v plánech panovnické dynastie, tak v kontextu dějin východní Moravy.

Úvod¹

V letech 2022 a 2023 si připomínáme 750., respektive 765. výročí získání plných městských práv městy Uherský Brod, respektive Uherské Hradiště.² Fundace obou měst situovaných do niv hraničních řek Moravy a Olšavy představovala důsledek dlouhodobého vývoje a proměn přemyslovské správy hraničního prostoru na jihovýchodní Moravě, vrcholících v úvodu 2. poloviny 13. století. Dnes již víme, že k zániku Velké Moravy nedošlo nevyhnutelně výhradně pod kopyty maďarských nájezdníků.³ Území rozprostřené v nivě a nejbližším okolí řek Moravy a Olšavy však prošlo v úvodu povelkomoravského údobí značnou proměnou.⁴ Celý prostor dnešního Uherskohradištska se v relativně krátké době proměnil z demograficky, urbanisticky i mocenskoprávní centrální sídelní aglomerace (respektive jejího přímého zázemí) v okrajové, hraniční území. Ocitl se tak nejdříve mezi, posléze na okraji dvou nových tvořících se mocenských bloků – přemyslovského a arpádovského.

O podobě správy oblasti jižní Moravy v povelkomoravském období máme bohužel jen velmi nejasné povědomí. Uvažujeme o samostatně existujícím území přežívajícím na rozhraní nově se formujících státních útvarů českých Přemyslovců, uherských Arpádovců a tzv. Východní bavorské marky (pozdějšího rakouského vévodství).⁵ Je pravděpodobné, že již v 1. polovině 10. století zde pod maďarským „dohledem“ dožívala část moravské aristokracie, která mohla obnovovat lokální centra.⁶ Zde je třeba připomenout poznámku Davida Kalhouse o přetrvávající hluboké tradici termínu „Moravané“, který přežil století zapomnění od počátku 10. do 11. století, a tedy hloubce zakořenění tohoto pojmenování v myšlení (a při sebeidentifikaci) místních elit.⁷ Tomuto stavu nahrávalo, že mocenská expanze Boleslava Chrabrého (polský kníže 992, král 1025), která započala nejspíš ještě před koncem 10. století,⁸ se území jižní Moravy příliš nedotkla.⁹ Předpokládáme, že zde ještě v úvodu 11. století přetrvávala samostatná správní organizace, přežívající od dob Velké Moravy.¹⁰ Martin Wihoda přímo míní, že Boleslav Chrabrý „jižní Moravu [...] ponechal v rukou místních velmožů“.¹¹ Celá Morava na západ od řeky Moravy se pak nejpozději roku 1029 stala součástí přemyslovského panství.¹²

Naopak na nedalekém levém východním břehu řeky Moravy se v prostoru tzv. Lucka mezi řekami Moravou a Váhem na počátku 11. století definitivně konstituuje tzv. „území nikoho“.¹³ Toto hraniční území mezi řekami Váh, Olšava a Morava (ať již je nazýváno provincie Váh, Lucko či *confinium*)¹⁴ se s největší pravděpodobností od roku 1007 dostalo na téměř dvě století pod majoritní vliv uherské strany.¹⁵ Přes zjevnou uherskou převahu v této oblasti ale nedošlo k připojení tohoto území k arpádovské říši. Toto „území nikoho“ tvořilo jakýsi předpolní

prostor pro obě strany a jeho význam upadal až v závěru 12. století. V první čtvrtině 13. století docházelo k postupnému narůstání zájmu šlechty z obou stran o jeho kolonizaci. Již v úvodu století můžeme sledovat zvýšený tlak na Moravu způsobený uherskou kolonizací slovenského Záhoří. V okolí dnešní Skalice uherský král Ondřej II. (1205–1235) v letech 1206 a 1217 daroval hrabatům ze Sv. Juru a z Pezinku „*neobdělanou a pustou zemi jménem Skalica, ležící v příhraničí... království naproti Čechám*“.¹⁶ Paralelně v tomto kontextu přinesly výraznou změnu dva nepřehlédnutelné momenty dějin východní Moravy 1. poloviny 13. století – založení cisterciáckého kláštera na Velehradě roku 1205¹⁷ a vznik pravobřežního pohraničního území Kunovicka pod správou královny vdovy Konstancie Uherské v letech 1222–1240.¹⁸ Ve výsledku v průběhu celé 1. poloviny 13. století postupně narůstal vliv české strany.

Panovník se zajisté ani později zcela svého vlivu v této oblasti zřící nehodlal. V této souvislosti je třeba chápat fundaci nového královského města Uherské Hradiště vloženého na rozhraní velké domény cisterciáckého kláštera na Velehradě a pozvolna kolonizovaného hraničního prostoru Lucka (respektive následně ve zvýšené intenzitě utvářející se lucké provincie) jako cílený tah panovníka usilujícího o uchování svého vlivu v regionu.¹⁹ Zejména zřejmá snaha vymezit hranice rozšiřování rychle rostoucí majetkové základny a vlivu velehradského kláštera je zde zřetelná. Podobně zrod nového města Uherský Brod posloužil jako klín vložený panovníkem do prostoru zájmu velehradských cisterciáků a oblasti již několik desetiletí kolonizované moravskými Kunštáty (jmenovitě Smilem ze Stříleka) a českými Hrabišici (pány z Rýzmburka).

Uvedený vývoj následoval po opuštění dřívějších konceptů papežské protekce věnných statků královny Konstancie či spoléhání se na obecnou právní ochranu církevních statků umístěných na neklidné zemské hranici. V otázce právní ochrany církevních statků vyslovil Libor Jan inspirující myšlenku o strategickém aspektu lokace sídel církevních institucí v příhraniční poloze, kdy „*majetky církve v pohraničí představovaly důležitý prvek možné obrany z hlediska církevního (dnes by se spíše řeklo: mezinárodního) práva. Případný plenitel takových statků se totiž vystavoval razantnímu zásahu papežské kurie, což u pustošení královských či šlechtických vesnic nehrozilo*“.²⁰ Kraj Kunovicko ztratil příhraniční status s novým uspořádáním na zemské hranici po roce 1260 (v té době již byl součástí břevclavské správní provincie), když se za řekami Moravou a Olšavou v části dřívějšího hraničního Lucka/*confinia* počíná formovat zmíněná lucká provincie, jejíž krátký život však ukončily jak význačné proměny společnosti na přelomu 13. a 14. století, tak vpád hornouherského velmože Matúše Čáka Trenčianského do regionu v druhém desetiletí 14. století.²¹

Navazující situaci nejlépe odpovídá opět hodnocení Libora Jana, který dění ve 13. století rozděluje do dvou etap. V té pozdější, tj. po roce 1260, po vítězství v bitvě u Kressenbrunn (Groissenbrunn) mělo dojít k „*dobudování definitivní [obraně] linie a pravděpodobně k přenesení odpovědnosti formou zástav na věrné příslušníky šlechtické oligarchie*“.²² Jiří Kuthan upozornil na skutečnost, že stavbou nových měst v Rakousku a Štýrsku (Marchegg a Radkersburg) navazoval Přemysl Otakar II. na dílo posledních Babenberků, kteří budovali velká opevněná města na hranici s uherským státem (Wiener Neustadt, Bruck a.d. Leitha, Hainburg).²³ Společně s Uherským Brodem a Uherským Ostrohem měla uvedená štýrská a rakouská města tvořit řetěz pohraničních pevností, které zajišťují „*východní hranici Přemyslovy říše*“.²⁴ Taktéž Karl J. Hoensch připomenul, že se tak dalo zejména po roce 1260, kdy potřeba zajistit bezpečnou zemskou hranici po prohrané bitvě byla evidentní.²⁵

Důvody fundace měst Uherské Hradiště a Uherský Brod

Založení obou měst nelze chápat jako osamocený akt. Při celkovém pohledu na proběhnuvší události zřetelně vystupuje obrys dlouhodobého plánu českého panovnického domu (potažmo samotného českého krále Přemysla Otakara II.) na vybudování silnější pozice ve střední Evropě (jak ostatně nasvědčuje i reálný nárůst vlivu přemyslovské dynastie ve středoevropském prostoru v závěru 12. a ve 13. století).²⁶ Vznik nových královských měst zapadá do obecného rámce politiky českých Přemyslovců, jimž právě rozvíjející se městské prostředí, společně s královskou urbou, zajišťovalo hospodářské zázemí pro širší koncepty jejich středoevropské politiky.²⁷ Stejně tak nelze opomíjet zmíněné dlouhodobé tendence ve vývoji východomoravského regionu, respektive patrné prohlubování správního zapojení hraničních a příhraničních území do struktury přemyslovského panství a z toho plynoucí potřeby pro zabezpečení potřeb královské moci v regionu. Značnou roli bezpochyby sehrával úmysl panovníka dát pohraničnímu regionu, stále svěřenému spíše odpovědnosti a vlivu kolonizující šlechty, nové politické a hospodářské centrum. Domnívám se však, že obecně nemůžeme chápat smysl lokace nového královského města zcela kategoricky jako „zbraně“ proti moci šlechty v regionu.²⁸ Široké aktivity šlechty v neklidném pohraničním regionu (zvláště později na nově získaném území luecké provincie)²⁹ byly pro panovníka nesporně přínosem, neboť zabezpečovaly zemskou hranici a obchodní stezky na ní.

V závěru vlády českého krále Václava I. (1230–1253) a na počátku vlády jeho syna Přemysla Otakara II. (1253–1278) dochází v letech 1252–1254 k dosud nejdelšímu česko-uherskému konfliktu, jenž pro českou stranu skončil více méně porážkou.³⁰ Obzvláště ničivý vpád Kumánů na Moravu roku 1253,³¹ kdy uherské vojsko vniklo do země právě údolím řeky Olšavy (k jehož obraně opevnění Kunovic zjevně nedostačovalo), potřebu obrany zemské hranice umocnil.³² Dosud byly přirozeným centrem kraje markraběcí Kunovice.³³ Jejich vojenský neúspěch při obraně země znamenal především nutnost dořešit zajištění hranic země (nemluvě o upevnění pozice panovnického rodu v hraničním „území nikoho“, kam mezitím stále intenzivněji zasahovala kolonizace české a moravské šlechty³⁴). Právě zde je nutno hledat jeden z hlavních impulsů a hybatelů, které odstartovaly proces zrodu prvního nového města – Uherského Hradiště.

Pokusme se krátce připomenout rámec událostí vedoucích k jeho založení, byť zcela zrekonstruovat běh událostí se nám zřejmě nepodaří. Řada aspektů, které tuto fundaci provázely, nám nejspíše zůstane skryta. Dobové souvislosti ovšem dávají vytušit mnohé z pozadí celé akce. Po ničivém vpádu Kumánů a pobytu uherského vojska v zemi v létě roku 1253 umírá na podzim téhož roku český král Václav I.³⁵ Dne 3. dubna 1254 je v Budíně uzavřen mír s Uhry.³⁶ V Bratislavě dochází posléze 1. května 1254 k osobnímu setkání nového českého krále Přemysla Otakara II. (1253–1278) a uherského krále Bély IV. (1235–1270) a mír se stává skutečností. Při návratu do Prahy panovník v květnu 1254 pobýval v Brně a není tak vyloučené, že cestou zavítal i do velehradského kláštera.³⁷ Iniciovat vlastní vznik nového města mohl rovněž během zmíněného pobytu v Brně.³⁸ Přímo dobovou relací, která by nám osvětlila počátek celého procesu geneze nového města, nám bohužel prameny nenabízejí. Každopádně roku 1254 máme doložený pobyt velehradského opata v Citeaux, kde navštívil pravidelnou generální kapitulu řádu.³⁹ Můžeme předpokládat, že zde mohlo proběhnout jednání o souhlasu vrchního představeného řádu, a především generální kapituly (jejíž vyjádření bylo pro cisterciácký řád závazné) s celou připravovanou akcí.

Pozornost panovníka byla posléze na dlouhou dobu vázána zahraničněpolitickými akcemi. Na přelomu let 1254 a 1255 po návratu z Rakouska podniká Přemysl Otakar II. křížovou výpravu do Prus.⁴⁰ Poté se sice opětovně objevuje v zemi (například 18. února 1255 v Brně),

avšak stále je více vázán svými aktivitami ve Slezsku, kde předkládá první ideu česko-polské unie.⁴¹ Jeho pozornost poté intenzivně počala vázat situace v říši, kde se schylovalo k volbě nového římského krále. Teprve korunovace nového říšského krále Richarda Plantageneta (1257–1272), hraběte z Cornwallu a bratra anglického krále Jindřicha III., která proběhla 17. května 1257, mu zřejmě uvolnila ruce pro řešení potíží v českém království.⁴²

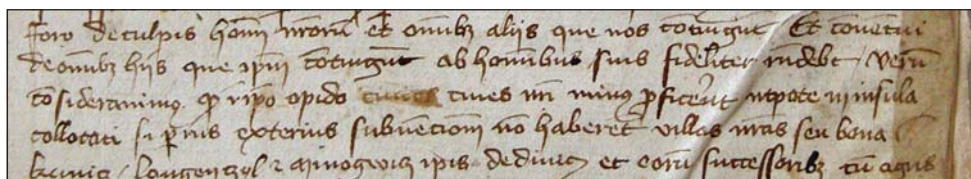
Mezitím asi došlo k prohloubení rozporů mezi velehradským klášteřem a městem, respektive jeho lokátorem a novými osídlenci vznikajícího sídliště. Po získání prvotního souhlasu řádových představitelů (daného bezpochyby v kontextu kumánského vpádu roku 1253) do hry zjevně vstupuje neochvějná vůle panovníka, sledujícího své dlouhodobé zájmy. Ty však musely být nakonec vykoupeny mimořádnými ústupky. Na rozpory a jistý neklid ze strany cisterciáků ukazuje i intenzivní falzátorská činnost, která se objevuje v souvislosti se stavbou města (můžeme tuto snahu sledovat zejména v době první fáze vysazování města Uherské Hradiště v letech 1254–1257, kdy patrně došlo k prohlubování zmíněných rozporů), tj. například vznik podvržené zakládací listiny kláštera, hlásící se do roku 1202, ale sestavené snad v době započetí příprav na lokaci města.⁴³

Rovněž komise uváděná v listinách z let 1257 a 1258 očividně neplnila primárně roli lokační. Řada indicií nasvědčuje závěru, že tato komise zastávala více funkci rozhodčí v probíhajícím sporu. Listinu z 15. října 1257 také v důsledku nelze chápat jako jednoznačný zakládací akt, spíše jako výstup ze sporného jednání mezi oběma stranami.⁴⁴ Tomu nasvědčuje jak místo konání, tj. cisterciácký klášter v Plasích, mateřský konvent velehradských řeholníků (kdy opata Jindřicha lze chápat i jako reprezentanta generální kapituly řádu, jeho nejvyššího orgánu),⁴⁵ tak přítomnost řady významných představitelů domácí šlechty, a především zemských hodnostářů. Ta je pro nás zřetelným vodítkem, signalizujícím význam uzavíraného jednání, avšak též nechuť panovníka vstupovat do sporu osobně. Teprve další listinu vydanou panovníkem přímo v místě rostoucího města dne 23. května 1258 můžeme

Listina vydaná českým králem Přemyslem Otakarem II. obyvatelům Uherského Hradiště dne 15. října 1257. Moravský zemský archiv v Brně, fond E 7 Cisterciáci Velehrad 1222–1777, 1257 X 15. Foto A. Pecková.

chápat jako doklad uzavření procesu jeho geneze.⁴⁶ Právními ustanoveními, která výrazně posilují postavení města, získala nedávno zřízená pohraniční pevnost atributy královského města a její obyvatelé status plnoprávných příslušníků městského stavu.⁴⁷ Limity vlastní fundace (především poloha nového města na říčním ostrově) a míra kompromisů, jež musel panovník v důsledku učinit vůči mocnému velehradskému klášteru poskytujícímu městu své pozemky, však měly za důsledek nejenom pomalejší rozvoj nového města.⁴⁸ Jedním z výsledků vzniklé situace bylo rychlé vysazení dalšího královského města v blízkém regionu – Uherského Brodu, jehož právní konstituce je vztahována k roku 1272.⁴⁹ Zrod vlastního města ale nesporně odstartoval mnohem dříve.

Výřez z textu opisu listiny českého krále Přemysla Otakara II. ze dne 23. května 1258 ve Velehradském kodexu, hovořící o měšťanech královského města Uherského Hradiště. Moravský zemský archiv v Brně, fond Cisterciáci Velehrad 1222–1777. Foto A. Pecková.

Způsob vysazení měst Nový Velehrad (Uherské Hradiště) a (Uherský) Brod

Lokační činnost se (v případě města Nový Velehrad/Uherské Hradiště) v letech 1254–1257 orientovala do demograficky nejsilnějšího prostoru na soutoku Moravy a Olšavy v blízkosti dřívějších velkomoravských center Sadů a Veligradu (Starého Města). Jako místo pro lokaci nové pohraniční pevnosti byl vybrán ostrov sv. Jiří, obtékaný řekou Moravou a strategicky situovaný mezi dosavadní osídlení. Tento ostrůvek nebyl od 10. století soustavně osíd-

Podoba královského města Uherské Hradiště na barokní vedutě z roku 1670 zachycující vnitřní uspořádání města (výřez). Slováké muzeum v Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

len a lokace zde mohla proběhnout tzv. „na zeleném drnu“.⁵⁰ Osídlena byla plocha cca 16 ha, rozdělená na dva areály, každý se svým náměstím.⁵¹ I v případě města (Uherský) Brod došlo k stavbě města na dříve neobydlené svázně terase na poměrně rozsáhlé ploše přes 28 ha kolem obrovského náměstí (po Marchegu se jednalo o druhou největší fundaci Přemysla Otakara II.),⁵² dělo se tak ale v návaznosti na dřívější celní osadu Na Brodě.⁵³ To bylo pro další vývoj města

klíčové. S vysazením obou měst je spojováno užití pravoúhlého rastru, typického pro fundační vlnu českého krále Přemysla Otakara II. (podobně jako u severomoravských měst Litovel či Jevíčko).⁵⁴ Zvláště Uherský Brod je uváděn jako ukázka urbanisticky velmi vyspělého areálu. Josef Žemlička přímo hovoří o možné inspiraci Přemysla Otakara II. areály měst na území řádu německých rytířů, jejichž „pravidelné šachovnicově uspořádané půdorysy s ústřední funkcí rynku spojuje bádání s druhou a třetí čtvrtinou 13. století“.⁵⁵

Dobové prameny bohužel nevyprávějí nic o osudu obyvatel původní celní vsi „Na Brodě“ během zmíněného kumánského vpádu v roce 1253, i když předpokládáme, že oddíly Kumánů k přechodu zemské hranice použili právě kunovskou bránu.⁵⁶ Za doklad, že nájezd zasáhl i okolí dnešního Uherského Brodu (byť o Brodu samotném zde není

zmínka), je považováno tzv. slavičinské privilegium olomouckého biskupa Brunona ze Schauenburku určené jeho leníku Helembertovi de Turri z 2. června 1256, hovořící o slavičinské provincii jako o pusté a řídko osídlené (se vsí Prakšice nedaleko Brodu, vyjímaje pouze další dvě vesnice – Bílovice a Biskupice).⁵⁷ Tato zmínka pouze zdůrazňuje větší význam Uherského Brodu ve srovnání s okolním osídlením, nevypráví však nic o procesu vzniku města. Je otázkou, do jaké míry již v tomto roce město stálo. Mohlo ale již být stavěno, jak by naznačovala formulace hovořící o vsi Prakšice, ležící před Brodem.

Plán města Uherské Hradiště z roku 1716 (výřez). Norbert Wencel Linck. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti.

Letecký pohled na současné Uherské Hradiště dokládá, že základní koncept středověkého města zůstal zachován dodnes. Město Uherské Hradiště.

Nízkou zastavěnost areálu města Uherský Brod ukazuje barokní znázornění obležení města kurucí Františka II. Rákocziho na počátku 18. století. Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod.

U lokace města Uherský Brod se můžeme vztahovat hned k několika možným datům. Jednak k ukončení právní konstituce města Uherské Hradiště roku 1258,⁵⁸ kdy již panovník musel tušit (a okolnosti vzniku listiny tomu nasvědčují) míru kompromisů, jež je nucen v důsledku učinit vůči mocnému velehradskému klášteru. Dále je tu zpráva o založení dominikánského kláštera, umístěného v areálu města, v roce 1262 (ačkoliv první spolehlivá relace potvrzující existenci kláštera je až z roku 1338).⁵⁹ Otázkou rovněž je, zda snaha velehradských cisterciáků o potvrzení jejich privilegií a majetků, která došla naplnění v roce 1261,⁶⁰ nebyla mimo jiné vedena i událostmi vznikajícího města Uherský Brod, respektive ryze městské fundace konkurenčního řádu dominikánů?⁶¹ Miroslav Plaček a Peter Futák uvažují o podílu Smila ze Stríleka na vysazení města Uherského Brodu, které vztahují k roku 1260, přičemž připomínají, že o 12 let později jako svědek asistoval i u privilegia, kterým město obdrželo hlubčické právo.⁶² O vlastní

Nízkou míru zastavěnosti intravilánu města Uherský Brod ještě v 19. století dokládá plán města z roku 1889. Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod.

Letecký pohled na současný Uherský Brod s centrální oblastí dvou náměstí rozdělených vloženými bloky domů. Město Uherský Brod. Foto R. Chvíla.

existenci města svědčí listina Přemysla Otakara II. z 27. ledna 1267, vydaná u Brodu (*ante Brodam*).⁶³ Současně dosvědčuje, že město ještě zdaleka nebylo dokončeno. Panovník tak nemohl využít jeho pohostinství a pobýval v táboře „v poli“ v jeho blízkosti.

U města Uherský Brod se z privilegia z roku 1271 dozvídáme, že mělo právo skladu opavského olova.⁶⁴ Český král Přemysl Otakar II. poskytl opavským měšťanům úlevu v tom, že se svými vozy s olovem měli v Brodě stát toliko tři dny a poté (ať již olovo prodali či ne) mohli pokračovat do Uher nebo jinam. Řeč listiny informující o změně v tomto právu především nasvědčuje, že Uherský Brod měl již před jejím vydáním vnější podobu města. Vlastním právním dokončením konstituce města se stala listina, kterou roku 1272 měšťané Uherského Brodu obdrželi od českého krále Přemysla Otakara II. hlubčické právo a právo skladu.⁶⁵ Právo skladu, ve spojení s původní celní funkcí místa, bylo pro zrod města klíčové. Na frekventované obchodní cestě do Uher šlo zajisté o význačné privilegium a zdroj velkého zisku pro měšťany. Martin Wihoda přišel se zajímavým postřehem, že důvod dočasného zavedení hlubčického práva mohl souviset právě s vývozem slezského olova do Uher, a naopak s tranzitem uherského vína na sever, přičemž existence tohoto práva v Uherském Brodě měla usnadnit obchodní transakce s těmito komoditami.⁶⁶

Pro další vývoj města Uherský Brod bylo důležité, že byl s největší pravděpodobností zasažen česko-uherskou válkou v sedmdesátých letech 13. století (1271 a 1273),⁶⁷ kdy zde v listopadu roku 1273 dokonce vydává listinu uherský král Štěpán.⁶⁸ V probíhající válce tak zřejmě došlo k dobytí města uherskými oddíly.⁶⁹ Možné poškození města válečnými operacemi pak mohlo stát v pozadí osvobození města od všech cel ve všech zemích českého království, které získalo od Přemysla Otakara II. 5. června 1275.⁷⁰

Paralelně v této době (někdy mezi léty 1278–1283) došlo za správy země římským králem Rudolfem Habsburským (1273–1291) k prvnímu odloučení královských Kunovic od

hospodářství města Uherské Hradiště, které odstartovalo dlouhotrvající spory města s touto královskou vsí.⁷¹ Roku 1258 totiž obdržel Nový Veligrad (Uherské Hradiště) vedle řady hospodářských privilegií (jako například tzv. mílového práva, byť se v listině mluví zatím jen o provozování krčm),⁷² také vesnice Kunovice, Ostrožská Nová Ves a Míkovice jako náhradu za absenci vlastního hospodářského zázemí.⁷³ Díky tomu užívali měšťané Uherského Hradiště kunovickou občinu (pastviny a les).⁷⁴ Mohli užívat i společnou občinu s obyvateli vsi Veligrad (Staré Město). Uvedené tři vsi mělo město Uherské Hradiště držet po deset let bezplatně, poté od roku 1268 za roční odvod platu 40 hřiven na sv. Martina (11. listopadu).⁷⁵ Nejednalo se o nahodile vybrané vsi. Toto hospodářské zázemí je totožné s rozlohou dřívějšího Kunovicka, zmiňovaného v potvrzení věnných statků královny Konstancie roku 1231.⁷⁶ Pro jeho ztotožnění s dřívějším Kunovickem hovoří zejména údaje listiny z 13. června 1297 zaznamenávající spor královského města Uherské Hradiště jak s obcí Kunovice, tak s velehradským klášterem, který musel řešit moravský podkomoří Albert ze Zdounek.⁷⁷ Jádrem sporu bylo, že kunovický plebán Dětřich měl odebrat uherskohradištským měšťanům v listině blíže neurčenou horu a pod ní ležící pastvinu, přičemž se s největší pravděpodobností jednalo o návrší u Derfle (dnes Sadů) na úpatí Sadské výšiny.⁷⁸ Kunovští rovněž zabraňovali obyvatelům města Uherské Hradiště užívat obecní les a bránili jim v rybolovu.⁷⁹ Uherskohradištským měšťanům nejspíše i nadále zůstalo právo užívat společnou občinu, která se ovšem stávala ohniskem dalších sporů. Ještě v roce 1366 moravský markrabě Jan Jindřich nařídil svému komořímu Fraňkovi z Pomělic, aby pro neutuchající spory určil nové hranice této obcí. Až roku 1367 moravský komoří Franěk vydal ustanovení o rozdělení obecních hor a pastvin (kdysi odebraných Kunovickými od Uherského Hradiště) a jejich přiřazení k jednotlivým obytným areálům ve městě.⁸⁰

Období sedmdesátých a osmdesátých let 13. století bylo zásadním zejména pro další osudy města Uherský Brod. Již jeho starší historiograf Ladislav Hosák předpokládal, že (ačkoliv nemáme přímé doklady) byl Uherský Brod v této době opětovně těžce poškozen.⁸¹ Vyvozoval to ze skutečnosti, že nový český panovník Václav II., poté co se ujal vlády v zemi v roce 1283, osvobodil město na šest let od platů, cel a berně. V roce 1288 prodloužil toto privilegium o další čtyři roky právě v důsledku válečného zpustošení (hovoří se o *desolationem civitatis nostre in Broda Hungaricali*, tedy poničení vlastního města).⁸²

To již (patrně zejména díky zmíněnému značnému poškození v uplynulých válkách) započal pomalý úpadek města a jeho cesta do šlechtických rukou. K první zástavě města

Obr. 9. Privilegium českého krále Přemysla Otakara II. z roku 1272 potvrzující Uherskému Brodu městská práva. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, listiny, sign. L 1151.

mělo dojít již v roce 1288, kdy je měl panovník svěřit do správy význačnému šlechtici Oldřichu z Hradce.⁸³ Naopak město Uherské Hradiště v této době dosahuje listinou Václava II. (1283–1305) z 3. března 1301 (alespoň prozatímního) ukončení svého sporu s královskými Kunovicemi a velehradským klášteřem (o němž jsme zevrubně informováni roku 1297).⁸⁴ Nalézáme i doklady silného propojení města Uherské Hradiště s existencí správního území lucké provincie, jehož původní centrum – královský hrad Brumov – poskytující zázemí správci provincie (jak tomu bylo za jejího „gubernátora“ Oldřicha z Hradce) leželo více na severu.⁸⁵ O něm svědčí například přítomnost osoby uherskohradištského měšťana Zdislava Měšce (jemuž český král Václav II. v roce 1303 dokonce daroval původně královskou ves Hluk a povolil mu zde vystavět si opevněnou tvrz) v roce 1298 ve družině zmíněného Oldřicha z Hradce.⁸⁶

Města Uherské Hradiště a Uherský Brod v proměnách 14. století

Vedle kumánského nájezdu v roce 1304 (v souvislosti s válkou českého krále Václava II. proti Rakušanům a Uhrům)⁸⁷ a útoků západoslovenského magnáta Matuše Čáka Trenčianského v roce 1315 (kdy se neúspěšně pokusil i o dobytí královského města Uherské Hradiště, kam naštěstí panovník stihl vložit silnější posádku)⁸⁸ nepochybně zasáhly obyvatele celého regionu východní Moravy zejména válečné události počátku třetí dekády 14. století. V letech 1331–1332 mělo dojít k dalšímu vpádu Uhrů na východní Moravu, když vypuklo nepřátelství mezi českými Lucemburky a rakouskými Habsburky, na jejichž straně stál i uherský král Karel Robert a jeho oddíly.⁸⁹ Hlavní boje se odehrávaly především na rakouském území, avšak na východní Moravu měl směřovat vpád části uherských vojsk, které napadly i město Uherské Hradiště. O této události nás informuje papežská listina z 1. května 1334, kterou žádá papež Jan XXII. (1316–1334) olomouckého biskupa (patrně Jana VII. Volka; olomouckého biskupa 1334–1351) o vyšetření domnělého zázraku, kdy měšťané Uherského Hradiště přičítali zásluhu za ubránění svého města (přičemž nepříteli se na několika místech mělo podařit zdolat i hradby) přímluvě sv. Františka, a chtěli ve městě založit minoritský klášter.⁹⁰ Zřejmě pro odpor velehradských cisterciáků k tomu nedošlo. Každopádně útoky na jistě lépe opevněné a v hloubi země ležící město Uherské Hradiště nám umožňují předpokládat, že kolem již tolikrát poničeného opevnění města Uherský Brod nepřítel neprošel bez zájmu.⁹¹

Právě tyto válečné události byly pravděpodobně definitivním mezníkem v rozdílném vývoji role obou měst v regionu. Uherské Hradiště nastoupilo cestu k plnohodnotné hraniční pevnosti a neoficiálnímu centru regionu. To dokládá skutečnost, že se v Uherském Hradišti dokonce 8. května 1363 konalo význačné setkání Karla IV. s rakouským vévodou Rudolfem IV. Habsburským, které ukončilo vleklý dynastický spor a o rok později vedlo k uzavření mírové smlouvy v Brně, doplněné smlouvou o vzájemném nástupnictví mezi oběma rody.⁹² Nejvýraznějším dokladem nárůstu jeho vlivu v regionu zřetelně bylo přemístění zemského soudu (krajské cúdy) roku 1363 z nedalekého Bzence právě do Uherského Hradiště.⁹³ V jeho okolí navíc vzniká okruh obcí náležejících do jeho spádové oblasti. Jedná se o okruh o rozloze cca 400 km², čítající 67 okolních obcí vzdálených od města vzdušnou čarou kolem 28 km.⁹⁴ S ohledem i na rychle se vytvářející místní okruh výkonu městského práva⁹⁵ se tak Uherské Hradiště vedle nesporného vojenského, hospodářského a stále více i správního střediska kraje stává i centrem trestně právním a ukončuje v průběhu třetí čtvrtině 14. století svůj vývoj v neoficiální metropoli východní Moravy.

Naopak Uherský Brod v dalších desetiletích zápasil s postupným ekonomickým úpadkem a balancoval na hraně královského statusu města.⁹⁶ Panovnické moci v regionu poskytoval spíše zázemí jako výchozí bod jeho vojenským kampaním směrem na východ či jihovýchod.

Můžeme uvést dva výstižné příklady. Právě ve válečném ležení u Uherského Brodu během očekávání útoku nepřátelských oddílů shromažďujících se v prostoru u Trenčína zastihla lucemburskou stranu zpráva o smrti císařovny Anny dne 11. července 1362.⁹⁷ V té době se již u Trenčína shromažďovaly oddíly rakouských Habsburků, polských Piastovců i uherských Anjouovců, aby vpadly na Moravu.⁹⁸ Akce všech zainteresovaných stran byly poté i díky zprostředkování knížete Bolka II. Svídnického zastaveny. Rovněž před městem Uherský Brod přepadly v noci z 19. na 20. října 1421 tábor Zikmunda Uherského oddíly Haška Ostrožského z Valdštejna a nejspíše Václava, syna Petra Strážnického z Kravař.⁹⁹ Tato epizoda husitských válek přinutila panovníka navzdory aktuální strategii po celý měsíc vést válku na Moravě, a tím českým husitům poskytnout drahocenný čas k přípravě na příchod královského vojska (i prostor pro sjednocení do té doby rozhádané české husitské scény), který byl následně zúročen vítězstvím husitů mezi Kutnou Horou a Německým Brodem na počátku roku 1422 a neúspěchem celé křižáky.¹⁰⁰

Co říci závěrem?

Zcela dešifrovat okolnosti vzniku královských měst Uherské Hradiště a Uherský Brod bezesbytku nedokážeme. Mnohé z motivů a dějů, jež k vysazení obou měst na jihovýchodní hranici moravské země vedly, však dobové prameny umožňují rekonstruovat. Zrod nového centra na jihovýchodní hranici země (a primárně jím mělo být město Uherské Hradiště) byl především dalším význačným krokem na cestě panovníka k uspořádání pohraničního teritoria a posílení panovnické moci a vlivu v něm. Významu nové fundace (i potíží s ní spojeným) odpovídá i mimořádné listinné vybavení, které nás zejména o počátcích Uherského Hradiště informuje. Přetrvávající napjatá situace mezi novým městem a velehradským klášteřem byla ústupky ze strany panovníka řešena jen dočasně. Je nutné vzít v úvahu, že v listinách akklamovaný souhlas velehradského opata a cisterciáků byl vedle nepochybné obavy z opakování ničivých nájezdů Kumánů do jisté míry především důsledkem přání Přemysla Otakara II. Právě dlouhodobé zájmy české panovnické dynastie nelze opomíjet, obzvláště hospodářské aspekty vysazení nového města, jež posilovalo nejenom vliv panovníka v dosud proměňujícím se pohraničním území, ale mělo sloužit i k podpoře dlouhodobějších snah přemyslovské politiky, opírající se o hospodářsky vyspělé a rychle se rozvíjející městské prostředí. Zmiňovaná nebývalá míra ústupků, které byly učiněny klášteři na Velehradě, přesvědčivě dokazují, že panovník na fundaci trval. Přitom ovšem ani český král nehodlal riskovat otevřený konflikt s touto významnou církevní korporací. To vedlo následně ke konstituci dalšího královského města v regionu – Uherského Brodu. Panovník se tak (v důsledku neúspěšně) snažil získat ekonomickou náhradu za ztráty, které mu způsobily ústupky velehradskému klášteři při založení města Uherské Hradiště.

Zatímco však Uherské Hradiště po prvním údobí základní konstituce a budování vnitřních struktur úspěšně uzavírá spory s okolními občinami (především v letech 1297 až 1301 s původním centrem regionu Kunovicemi) a definitivně nastupuje cestu postupné emancipace z původního královsko-klášterního kondominia v plnoprávné královské, respektive markraběcí město, tak Uherský Brod několikrát došel úhony a byl poničen nepřátelskými oddíly. Již v průběhu 14. století se počíná propadat do stále větších hospodářských potíží a jeho význam v panovnických plánech spočívá ponejvíce v zázemí pro pravidelnou koncentraci vojenských oddílů jako výchozího bodu pro vojenské kampaně, zejména ve směru do Uher.

Poznámky:

- 1 Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).
- 2 Oběma městům jsem již věnoval několik textů: MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 59–78; MITÁČEK, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*. Ostrava: Repronis, 2009, s. 103–126; Týž. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al. *Uherský Brod: město královské*. Díl 1. Uherský Brod: Město Uherský Brod, 2022, s. 101–145.
- 3 GALUŠKA, Luděk. *Slované – stopy předků: o Moravě v 6.–10. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2017, s. 257–259 a 265; KOUŘIL, Pavel. Staří Maďaři a jejich podíl na kolapsu a pádu Velké Moravy aneb Spojenci, sousedé, nepřátelé. In: Macháček, Jiří a Wihoda, Martin, eds. *Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi?* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 102–143, 108, 111–115.
- 4 Naposledy souhrnně MITÁČEK, Jiří. Exkurs: Proměny osídlení dnešního Uherskohradištska po zániku velkomoravských struktur. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. *Uherské Hradiště-Sady: 500 let křesťanství ve střední Evropě. IV., Historické souvislosti 9.–13. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021, s. 71–81.
- 5 Nejnověji přehledně Týž. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 42–43, 60–61 a 63–68.
- 6 WIHODA, Martin. Die mährischen Eliten als Problem der Kontinuität (oder Diskontinuität?) der böhmischen Geschichte. In: Kouřil, Pavel, ed. *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas: (mit einem speziellen Blick auf die großmährische Problematik): Materialien der internationalen Fachkonferenz: Mikulčice, 25.–26. 5. 2004*. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik Brno, 2005, S. 12–13, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 25; Týž. Morava v 10. století. In: Sommer, Petr, ed. *České země v raném středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 54; MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 61; srov. MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Štefanovičová, Tatiana a Hulínek, Drahošlav, eds. *Bitka při Bratislavě v roku 907 a jej význam pro vývoj středního Podunajska*. Bratislava: Slovenský archeologický a historický inštitút, 2008, s. 85; LUKAČKA, Ján. *Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku*. Bratislava: Minor, 2002, s. 25–35; Týž. K otázke etnického pôvodu velmožského rodu Hont-Poznanovcov. *Forum historiae* 4(2), 2010, s. 1–13.
- 7 KALHOUS, David. In Search of Identity: The Mojmirid Dynasty, Moravians and the Nature of Power. In: Poláček, Lumír et al. *Great Moravian Elites From Mikulčice*. Brno: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, 2020, p. 50; Týž. Několik poznámek k sociální struktuře Velké Moravy. In: Kouřil, Pavel a kol. *Cytilometodějská misie a Evropa: 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR Brno, 2014, s. 45; srovnej KOUŘIL, Pavel a PROCHÁZKA, Rudolf. Moravians Centres between the Mojmirids and Přemyslids. In: Kouřil, Pavel, Procházka, Rudolf et al. *Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe*. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology Brno, 2018, p. 44.
- 8 KOUŘIL, Pavel a PROCHÁZKA, Rudolf. c. d., s. 45–48.
- 9 STAŇA, Čeněk. Ekspansja Polski na Morawy za panowania Bolesława Chrobrego i problematika archeologiczna tego okresu. *Studia Lednickie* 2, 1991, s. 53–75.
- 10 MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů. *Památky archeologické* 77, 1986, s. 25–27; Týž. Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Štefanovičová, Tatiana a Hulínek, Drahošlav, eds. c. d., s. 85; srov. GALUŠKA, Luděk. Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě v 10.–12. století skutečně věcí neznámou? In: Doležalová, Eva a Šimůnek, Robert, eds. *Od knížat ke králům: sborník u příležitosti 60. narozenin*

- Josefa Žemličky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 54; MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 42–43, 60–61 a 63–68; Týž. Fenomén „Lucké pole“. Nad otázkami, a odpověďmi věčné záhady Moravsko-slovenského pomezí. *Studia Comeniana et historica* 48, 2016, č. 97–98, s. 236–278.
- 11 WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 106–109, zejm. s. 109.
 - 12 VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991, s. 36–38; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí: (1034–1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 42–44; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*, c. d., s. 64–65, 118–120; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Štefanovičová, Tatiana a Hulínec, Drahoslav, eds. c. d., s. 92, 101–102; Týž. 2008. Historický vývoj Východní Moravy v 10. až 14. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 9–10.
 - 13 MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68; Týž. Fenomén „Lucké pole“. c. d., s. 236–278; Týž. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 155–167; srovnej WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*, c. d., s. 122 a 167; ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 420.
 - 14 Terminologicky se nepochybně jedná o synonyma, jak jsem upozornil ve svých pracích, nejnověji MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68.
 - 15 HAVLÍK, Lubomír Emil. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha: SPN, 1964, s. 300–308, 313–327; Týž. K otázce hranice jižní Moravy v době Boleslava Chrabrého (Příspěvek k česko-polským vztahům na počátku 11. století). In: Maleczyńska Ewa a Maleczyński, Karol, ed. *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1960, s. 76–77, 88; LABUDA, Gerard. *Studia nad początkami państwa polskiego*. Tom II. Poznań: Nauk. Uniw. im. A. Mickiewicza, 1988, s. 236; srovnej MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68; Týž. „Campus Lucsko“, c. d., s. 158–160.
 - 16 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM). Sv. I. Erben, Karel Jaromír, ed. Prague: [nakladatel neznámý], 1855, č. 584, s. 275; *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. Sv. I. Marsina, Richard, ed. Bratislava: Academia scientiarum Slovaca, 1971, č. 221, s. 174–175 a č. 206, s. 161–162; srovnej HOFERKA, Martin. Príspevok k osídleniu severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. c. d., s. 49–53.
 - 17 HURT, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc: Akademie velehradská, 1934, s. 33–43; Týž. Počátky velehradského kláštera. *Acta musei Moraviae, Sci. soc.* 52, 1967, s. 87–115; ČECHURA, Jaroslav. Příspěvek k dějinám velehradského kláštera v éře přemyslovské. *Časopis Matice moravské* 100, 1981, s. 129–130; POJSL, Miloslav. Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 25–41.
 - 18 MITÁČEK, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231. *Slovácko* 50, 2008, s. 217–229; Týž. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: Město Kunovice, 2018, s. 90–95.
 - 19 Podobný postup český panovník užil v případě fundace Českých Budějovic, vložených do kompaktní jihočeské domény Vítkovců, REJNUŠ, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II. *Časopis Matice moravské* 76, 1957, s. 144 či Týž. Poměr královských měst k Přemyslu Otakarovi II. a jejich pomoc královské politice. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C* 5, 1958, s. 66–67.

- 20 JAN, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 170. Stavění církevních domén do cesty možným vpádům do země (byť v důsledku neúspěšné) nasvědčuje i pozdní fundace kláštera *Thronus regis* Václavem III. roku 1306 nedaleko Vsetína, MARÁZ, Karel. *Václav III.: (1289–1306): poslední Přemyslovec na českém trůně*. České Budějovice: Veduta, 2007, s. 61–63.
- 21 MITÁČEK, Jiří. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 254–259, 273–274; Týž. Historie Hlucka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří a kol. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 130–139.
- 22 JAN, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století, c. d., s. 173.
- 23 KUTHAN, Jiří. *Přemysl Otakar II.: král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. Vimperk: Tina, 1993, s. 45.
- 24 Tamtéž, s. 46–47, 198.
- 25 HOENSCH, Jörg K. *Přemysl Otakar II. von Böhmen: Der goldene König*. Graz – Wien: Styria, 1989, s. 105.
- 26 Souhrnně VÁLKA, Josef. c.d.; NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*. Praha: Jan Laichter, 1928; Týž. *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara: (1253–1271)*. Praha: Jan Laichter, 1937; ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek II, 1197–1250*. Praha–Litomyšl: Paseka, 2000; WIHODA, Martin. *Zlatá bula sicilská: podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*. Praha: Argo, 2005 či Týž. *Vladislav Jindřich*. Brno: Matice moravská, 2007.
- 27 Obecně řečené pojmenoval například HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Praha: Panorama, 1992, s. 44–47 a 212.
- 28 Srovnej REJNUŠ, Miloš. Poměr královských měst k Přemyslu Otakarovi II. a jejich pomoc královské politice, c. d., s. 66; Týž. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II. c. d., s. 144.
- 29 K lucké provincii (a jejímu vztahu ke staršímu Lucku) viz MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68; Týž. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 236–278; Týž. „Campus Lucsko“, c. d., s. 161–165; Týž. Historie Hlucka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války, c. d., s. 118–123, 127–132 (zde i odkazy na další literaturu).
- 30 VÁLKA, Josef. c. d., s. 49; NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*, c. d., s. 838–847; VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 47–55 či ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*, c. d., s. 190–191.
- 31 Dobovou relací popisující vpády Kumánů přinášejí: BLÁHOVÁ, Marie, ed. *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha: Svoboda, 1974, s. 111–113; Přibíka z Radenína, řečeného Pulkava Kronika Česká. In: Bláhová, Marie, ed. *Kroniky doby Karla IV.* Praha: Svoboda, 1987, s. 360–361. Nejnověji události let 1252–1254 (včetně starší literatury) na jihovýchodní Moravě shrnul PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. *Královna a králové. (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412)*. In: Plaček, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008, s. 73–75.
- 32 Jan Škvrňák nedávno upozornil na uherské listiny naznačující dokonce, že mezi léty 1252 až 1255 byl Uhry ovládan hraniční hrad Bánov, přičemž do českých rukou se měl dostat až po roce 1260. ŠKVRŇÁK, Jan. Uherské epizody v dějinách hradu Bánova. *Slovácko* 63, 2021, s. 201–207. Metoděj Zemek přitom přisuzuje držbu kdysi uherského hradu Bánova s okolím olomouckému purkrabímu Vítku z Hradce již od (přínejmenším) podepsání česko-uherského míru v Budě v roce 1254. ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století: příspěvek k nejstarším dějinám Moravy*. Brno: Musejní spolek, 1972, s. 97–98.
- 33 MITÁČEK, Jiří. „Campus Lucsko“, c. d., s. 217–219 a 224–226.
- 34 HOENSCH, Jörg K. c. d., s. 104; srovnej MITÁČEK, Jiří. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 254–264.
- 35 NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*, c. d., s. 851–853; Týž. *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara: (1253–1271)*, c. d., s. 16–18; nověji VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 53.

- 36 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB). Sv. V (1253–1278). Šebánek, Jindřich, Dušková, Sáša et Vašků, Vladimír, eds. Praeae: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae, 1974–1993, č. 21, s. 69–71; více NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara: (1253–1271)*, c. d., s. 15–16; nověji VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 55 či KUTHAN, Jiří. c. d., s. 14.
- 37 Pobyť Přemysla Otakara II. v Brně viz CDB V, č. 29, s. 67–68. Panovníkovy pobyty ve zdech velehradského kláštera viz ANTONÍN, Robert, BOROVSĀKÝ, Tomáš a MALATĀK, Demeter. Královský itinerář a královské slavnosti středověké Moravy. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 54*, 2007, s. 111–112.
- 38 Pouze Rudolf Procházka uvažuje o započeti procesu vzniku města blíže k datu první vydané listiny (k roku 1257) a vztahuje jej k lednovému pobytu panovníka na Moravě v roce 1256 (CDB V, č. 67–69, s. 128–131, Brno a Olomouc), viz PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 220.
- 39 Jedná se v daném období o jediný doložený pobyt velehradského opata v Citeaux, více HURT, Rudolf. c. d., s. 58, pozn. 2.
- 40 Dosud nejobsáhleji GOLL, Jaroslav. *Čechy a Prusy ve středověku*. Praha: Bursík & Kohout, 1897; nověji VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 59–73.
- 41 VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 71–72.
- 42 Tamtéž, s. 73–76.
- 43 Nejlépe DUŠKOVÁ, Sáša. Velehradský falzátor z pol. 13. století. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 291–307; Táž. Fälschungen böhmischer Königsurkunden im 13. Jahrhundert. *Monumenta Germaniae Historica. Schriften*, Bd. 33. Theil IV. Diplomatiscne Fälschungen (II). *Fälschungen im Mittelalter*, Internationaler Kongress der MGH München, 16.–19. September 1986, S. 599–606 či ŠEBÁNEK, Jindřich. Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 222–290 (zvláště s. 263–284). Zmíněné privilegium českého krále Přemysla Otakara I., CDB II (1198–1230). Friedrich, Gustav, ed. Praeae: Sumptibus comitorum Regni Bohemiae, 1912, č. 227, s. 210.
- 44 CDB V, č. 136, s. 218–220; srovnej MITÁČEK, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. c. d., s. 114–117.
- 45 HURT, Rudolf. c. d., s. 109–110.
- 46 CDB V, č. 156, s. 245–248. Listinu z 15. října 1257 nepovažují za pravou zakládací listinu, neboť se v ní přímo nehovoří o městu a měšťanech, ale o opevnění (*munitionem unam seu oppidum*), jehož cílem bylo bránit propříště vstupu Uhrů do země, a o obyvatelích přesídlených sem z královských Kunovic a klášterního Veligradu (dnes Staré Město), CDB V, č. 136, s. 219. Teprve listina z roku 1258 jednoznačně zmiňuje město a měšťany. Srovnej KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, s. 108. Pokládám za správnou domněnku Jiřího Kejře, že si vydání této nové listiny vyžádali sami noví měšťané, Tamtéž, s. 118. Ti zjevně doufali (i v atmosféře aktuálního rozporu s velehradským klášterem) v potvrzení větších práv a svobod a možnosti dalších hospodářských zvýhodnění, plynoucích z práv svobodných měšťanů, neboť prosté přestěhování jim tato práva pochopitelně nepřinášelo.
- 47 Prostá rovnice obyvatel města = měšťan pro městské prostředí vrcholného středověku neplatila a stát se plnoprávným měšťanem nebylo snadné, BOROVSĀKÝ, Tomáš. Měšťan. In: Šmahel, František a Nodl, Martin, eds. *Člověk českého středověku*. Praha: Argo, 2002, s. 392–412. Městské právo rozlišovalo celkem čtyři kategorie obyvatel středověkého města: měšťana (*civis*), obyvatele (*inquilinus*), hosta (*hospes*) a Žida. Vedle nich ve městě žili tzv. okrajové skupiny – žebráci, prostitutky apod.
- 48 Velehradskému klášteru se dostalo zadostiučinění v míře v podobných případech skutečně nebývalé. Listinné vybavení nové fundace a jeho detailnost zřetelně odkazují na komplikace provázející zrod nového města. Jeho obyvatelé byli povinni odvádět klášteru poplatky z každého městiště (tzv. areální platy jsou roku 1258 stanoveny na 12 denárů, CDB V, č. 156, s. 246). Klášter zůstal držitelem vod, mlýnů, rybolovu, lesů, luk, polí v okolí města a plynuly mu rovněž výnosy z trhu

- konajícího se na náměstí, kolem kterého byli usazeni původní obyvatelé obce Veligrad (*forum Antiquum*, tj. dnešního Mariánského náměstí). Klášter mohl jmenovat i městského rychtáře (ovšem vybíraného z královských lidí z Kunovic). Až postupně vyvazování se města Uherské Hradiště z hospodářské závislosti na velehradském klášteře způsobilo, že v letech 1315–1347 město Uherské Hradiště získává s podporou panovníka kamennou hradbu a v průběhu 2. poloviny 14. století se začíná měnit tradiční dřevohlinový intravilán města, MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. c. d., s. 68–78 a MITÁČEK, Jiří. Rok 1363 a jeho význam v historii královského města Uherské Hradiště. *Vlastivědný věstník moravský* 59, 2007, s. 339–340 a 345–347; srovnej RAŠTICOVÁ, Blanka a ČOUPEK, Jiří. Pevnost Uherské Hradiště. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 103.
- 49 Uherský Brod urbanisticky, ani demograficky svou roli v důsledku nenaplnil, srovnej PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 223–226, srovnej REJNUŠ, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II., c. d., s. 140.
- 50 ŠKRDLA, Petr, VAŠKOVÝCH, Miroslav a GALUŠKA, Luděk. Na dávné jantarové stezce. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 56.
- 51 PROCHÁZKA, Rudolf a SULITKOVÁ, Ludmila. *Uherské Hradiště v 13.–15. století: sociálně-ekonomická struktura, topografie*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 1984, s. 12; MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. c. d., s. 71 či PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 222.
- 52 PROCHÁZKA, Rudolf. Utváření středověkého moravského města. In: Mitáček, Jiří et al. *Středověká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015, s. 118; Týž. Moravská a slezská města z pohledu archeologie. In: Mitáček, Jiří et al. *Královská města v životě země moravské*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2012, s. 33–35 (analogie Uherské Hradiště); Týž. PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 225; srovnej HOFFMANN, František. c. d., s. 117.
- 53 MITÁČEK, Jiří. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al. *Uherský Brod: město královské. Díl 1.*, c. d., s. 105–115.
- 54 PROCHÁZKA, Rudolf. Utváření středověkého moravského města. In: Mitáček, Jiří et al. *Středověká Morava*, c. d., s. 117–118.
- 55 ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*, c. d., s. 625; srovnej KUTHAN, Jiří. c. d., s. 193.
- 56 MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I.*, c. d., s. 97.
- 57 CDB V/1, č. 80, s. 146–148.
- 58 CDB V, č. 156, s. 247.
- 59 Provedený stavebněhistorický průzkum klášterního chrámu potvrdil dataci jeho chóru někam do poslední třetiny 13. století. Rovněž užívání pohřebiště u kláštera datuje archeolog Jiří Kohoutek od poloviny 13. do první čtvrtiny 15. století, viz KOHOUTEK, Jiří, VÁCHA, Zdeněk a VRLA, Radim. Nové poznatky o gotické architektuře jihovýchodní Moravy. *Archeologica historica* 27, 2002, s. 439; KOHOUTEK, Jiří. Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště). Dominikánský klášter. *Přehledy výzkumů* 1993–1994. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR Brno, 1997, s. 248.
- 60 CDB V, č. 275, s. 410–411; RBM II. (1253–1310). Emler, Josef, ed. Pragae: Typis Grégerianis, 1882, č. 312, s. 116–117.
- 61 Dominikáni se uchycují na Moravě již před koncem třicátých let 13. století, přičemž obecně vlna lokací mendikantských konventů končí až nedlouho před rokem 1372. FOLTÝN, Dušan a kol. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005, s. 34–38, 56, 70. Každopádně existence dominikánského kláštera před vznikem města je více než nepravděpodobná. Tedy můžeme souhlasit s poznámkou Ladislava Hosáka, že se jedná přinejmenším o nepřímý důkaz výstavby

- města. HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. Doba předhusitská. In: Zemek, Metoděj a kol. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1971, s. 25.
- 62 PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. c. d., s. 100 a 102; srovnej CDB V/2, č. 682, s. 321; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM) IV. (1268–1293). Boček, Antonín, ed. Olomucii: Skarnitzl, 1845, č. 68, s. 101. Koneckonců (snad?) brodský farář Bertold z Tykvice (Stichovic, Stošíkovic?) měl sloužit jeho synovci Gerhardu z Obřan (přibližně 1247–1291) jako příležitostný notář či lepší písař. PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. c. d., s. 68.
- 63 CDM III. (1241–1267). Boček, Antonín, ed. Olomucii: Skarnitzl, 1841, č. 388, s. 391–392.
- 64 CDB V/2, č. 647, s. 275–276; CDM IV, č. 54, s. 85–86; srovnej REJNUŠ, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II., c. d., s. 140; KEJŘ, Jiří. c. d., s. 186.
- 65 CDB V/2, č. 682, s. 321–322; CDM IV, č. 68, s. 100–101.
- 66 WIHODA, Martin. Hlubčice, přemyslovský klíč k branám piastovského Slezska? In: Jurok, Jiří, ed. *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci: sborník příspěvků z mezinárodního odborného symposia uspořádaného ve dnech 5.–6. října 2021 v Příboře*. Ostrava: Filozofická fakulta OU a Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín, 2002, s. 61–62; Týž. *Vladislav Jindřich*, c. d., s. 253–254. Dušan Cendelín se dokonce domnívá, že obchodní spojení se severem bylo důležitější než obchodní stezka vedoucí kunovskou branou od Kunovic (a tvořící nejkratší spojnici mezi Ostřihomí, Olomoucí a Prahou). Privilegium z roku 1271 pro něj představuje důkaz o významu severojižní obchodní trasy, doklad jedinečnosti (Uherského) Brodu na samostatném dopravním spojení (mimo druhé významné obchodní centrum regionu Uherské Hradiště), CENDELÍN, Dušan. Postavení Uherského Brodu na rané středověké dopravní síti. *Historická geografie* 35, 2009, č. 1, s. 78–88, 92.
- 67 NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*, c. d., s. 223–245, 364–270.
- 68 CDM V (1294–1306). Chytil, Josef, ed. Brunae: Ex Typographia Caroli Winikerii, 1850, č. 44, s. 255–256.
- 69 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 55.
- 70 CDB V/2, č. 781, s. 456; CDM IV, č. 109, s. 153; srovnej PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 224.
- 71 JAN, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Matice moravská, 2000, s. 209–269.
- 72 CDB V, č. 156, s. 247. Pouze HOFFMANN, František. c. d., s. 81, hovoří o právu pŕlmílovém. Více KEJŘ, Jiří. c. d., s. 183.
- 73 CDB V, č. 156, s. 247.
- 74 CDB V, č. 156, s. 246.
- 75 CDB V, č. 156, s. 247.
- 76 MITÁČEK, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231, c. d., s. 220–222 a 226–227.
- 77 RBM II, č. 1756, s. 753–754; CDM V, č. 70, s. 66–68, viz MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*, c. d., s. 69–70; srovnej JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 66–67; Týž. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, c. d., s. 182–183 či Týž. *Moravští podkomoři v době Václava II. Český časopis historický* 95, 1997, s. 339–341.
- 78 MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I.*, c. d., s. 99–102; starší práce MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*, c. d., s. 69 a VERBÍK, Antonín. Středověké město. In: Verbík, Antonín, Zemek, Metoděj a kol. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981, s. 100, hovoří o okolí kaple Panny Marie na Sadech.
- 79 RBM II, č. 1756, s. 753–754. Více o sporu (včetně střetu s poddanými velehradského kláštera a užívání lesa) viz MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I.*, c. d., s. 99–102.

- 80 Obě listiny z let 1366 a 1367 viz *Nejstarší uherskohradištská městská kniha. Liber negotiorum civitatis Hradisch*. Čoupková, Magdalena, ed. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2001, č. 96, s. 105–108, srovnej PROCHÁZKA, Rudolf a SULITKOVÁ, Ludmila. c. d., s. 9.
- 81 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 55.
- 82 CDM IV, č. 275, s. 352–353 (listina z roku 1288). Zde se hovoří o obnovení zmíněného osvobození. Sám panovník ale do města patrně nezavítal a zástupci města si pro své privilegium museli zajet do města Znojma. ANTONÍN, Robert a BOROVSÝ, Tomáš 2009. *Panovnícké vjezdy na středověké Moravě*. Brno: Matice moravská, 2009, s. 180–181.
- 83 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 55–56; CDM V, č. 11, s. 9–12, citace s. 11 (testament z roku 1294).
- 84 MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*, c. d., s. 95, 99–102.
- 85 MITÁČEK, Jiří. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 254–258, 261, 263–264, 273–274.
- 86 MITÁČEK, Jiří. Zdislav Měšec z Uherského Hradiště a na Hluku. *Slovácko* 54, 2012, s. 203–215; Týž. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 268–273.
- 87 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 56.
- 88 PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. c. d., s. 77–81. O přepadení Uherského Hradiště VERBÍK, Antonín. c. d., s. 113; srov. MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 21; BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 99–103 či SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346: k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*. Praha: Svoboda, 1994, s. 219–220, 224. Jiří Spěváček hovoří přímo o posílení posádek „v okolí Uherského Brodu a Uherského Hradiště, které měly chránit kraj před nepravděpodobnými loupeživými nájezdy“. Tamtéž, s. 220. Oddíly Matúše Čáka nejspíš obsadily blízké Kunovice (určitě Veselí nad Moravou). Bylo to však zejména královské město Uherské Hradiště, které z úspěšné obrany profitovalo potvrzením svých práv a majetkového zázemí (vsí Kunovice, Ostrožská Nová Ves a Míkovice) listinou českého krále Jana Lucemburského v roce 1315, CDM VI. (1307–1333). Chlumecký, Petr v. et Chytil, Josef, eds. Brunn: Skarnitzl, 1854, č. 85, s. 59.
- 89 MEZNÍK, Jaroslav. c. d., s. 30–31; VERBÍK, Antonín. c. d., s. 101.
- 90 CDM VII. (1334–1349). Chlumecký, Petr v. et Chytil, Josef, eds. Brunn: Skarnitzl, 1858, č. 9, s. 7.
- 91 Není ale pravdou, že by český král Jan Lucemburský 13. září 1323 osvobodil město od komorních platů, aby si mohlo opravit a zpevnit městské hradby (toto privilegium bylo vydáno pro Uherské Hradiště), CDM VI., 243; srovnej HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 56; chybný údaj viz KUČERA, Jan. *Paměti královského města Uherského Brodu*. Brno: nákladem vlastním, 1903, s. 46. Obdobně chybně přiřadil k Brodu také Hradištské privilegium moravského markraběte Jana Jindřicha o odúmrti v roce 1372, CDM XV. (Doplňky 1207–1408). Bretholz, Berthold, ed. Brunn: Skarnitzl, 1903, č. 145, s. 121.
- 92 RBM VII/5 (1362–1363). Linhartová, Milena a Mendl, Bedřich, eds. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 851–852, č. 1401; CDM IX. (1356–1366). Brandl, Vincenc, ed. Brunn: Skarnitzl, 1875, č. 338 až 340, s. 254–259; více MITÁČEK, Jiří. Rok 1363 a jeho význam v historii královského města Uherské Hradiště, c. d., s. 337–348, včetně rozvoje města ve 14. století (s. 339–340).
- 93 CDM IX., č. 322, s. 243. Přesunutí zemské cúdy předcházela soudní imunita potvrzená klášteru na Velehradě 25. března 1363, viz CDM IX., č. 310, s. 227.
- 94 ČOUPKOVÁ, Jaromíra. Seznam obcí, platících mostné do Uherského Hradiště, z roku 1362. *Slovácko* 36, 1994, s. 129–135.
- 95 Královské město Uherské Hradiště jako první město brněnského právního okruhu počalo nejpozději v 15. století vytvářet vlastní lokální právní okruh, srovnej VERBÍK, Antonín. c. d., s. 112; nověji ČOUPEK, Lukáš a ČOUPEK, Jiří. Město tím právem bylo nadáno. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 90–91; srovnej TKÁČ, Ignác, ed. *Liber informationum et sententiarum, čili Naučení Brněnská Hradištské městské radě dávaná od r. 1447 až do r. 1509 s dodatky do roku 1540*. Uherské Hradiště:

- C.k. moravsko-slezská společnost pro zvelebení rolnictví, poznání přírody a vlasti, 1882, s. XI–XIII. Již ve druhé polovině 14. století můžeme ve spojení s Uherským Hradištěm hovořit o velmi vyspělé právní kultuře, více FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo*. Brno: Matice moravská, 2001, s. 104–105; Týž. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. Sv. I*. Brno: Archiv města Brna, 1990, s. 78–82; srovnej Týž. *Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359–1389)*. Brno: Archiv města Brna, 2006, s. 35 a 80; Týž. *Brněnské městské právo na konci středověku (1389–konec 15. století)*. Brno: Statutární město Brno, 2008, s. 77–85. Uherský Brod převzal brněnské městské právo teprve kolem roku 1350, FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo*, c. d., s. 105–106; srovnej MITÁČEK, Jiří 2022, c. d., s. 128–131.
- 96 K dějinám Uherského Brodu století nověji MITÁČEK, Jiří. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al., c. d., s. 118 – 121, 134, 137–145.
- 97 Císařovna zemřela spolu s dítětem během porodu, viz *Regesta imperii, Bd. VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*. Böhmer Johann Friedrich und Huber, Alfons. Innsbruck: Wagner´s Universitäts-Buchhandlung, 1877, S. 314. Více KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378): (země České koruny, rodová, říšská a evropská politika). Díl I. (1355–1364)*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 191; srovnej SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. (1361–1419): k předpokladům husitské revoluce*. Praha: Svoboda, 1986, s. 41–43. Pouze BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země českých. Sv. IVa 1310–1402*. Litomyšl: Paseka, 2003, s. 369–370, umisťuje shromaždiště nepřátelských kontingentů k Trnavě.
- 98 MEZNÍK, Jaroslav. c. d., s. 174.
- 99 ELBEL, Petr 2014. Morava. In: Cermanová, Pavlína, Novotný, Robert, Soukup, Pavel a kol. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 197; detailně Týž. Bitva u Uherského Brodu. Zapomenutá epizoda druhé křížové výpravy proti husitům. In: Novotný, Robert, Šámal, Petr a kol. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011, s. 73–89, Historická paměť. Velká řada; sv. 22; srovnej MITÁČEK, Jiří. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al., c. d., s. 136–137. Nutno podotknout, že v historické literatuře existuje názor slovenského historika Miroslava Lysého, který tuto bitvu spojuje s v pozdějších pramenech (listinách císaře Zikmunda z let 1424 a 1427) zmíněnou bitvou před Ostrohem, viz LYSÝ, Miroslav. Účast Uhorska na protihusitských vojnách v Čechách a na Morave. *Vojenská história*, 2007, č. 1, s. 28–48 (zejména s. 36–37). Jsem přesvědčen, že tato bitva se odehrála před Ostrohem již v létě roku 1421 a s naší bitvou u Uherského Brodu nesouvisí, viz MITÁČEK, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří a kol., c. d., s. 159–160; viz též ELBEL, Petr. Bitva u Uherského Brodu. Zapomenutá epizoda druhé křížové výpravy proti husitům, c. d., s. 73–74, 81–82.
- 100 Tamtéž, s. 85.

Mgr. Jiří MITÁČEK, Ph.D. (n. 1975), generální ředitel Moravského zemského muzea, se svým badatelským zájmem zaměřuje na historii rytířského řádu johanitů s důrazem na jeho zakotvení v českém a moravském prostředí a vývoj a proměny hraničního prostoru východní Moravy v 10. až 14. století a výzkum mikrohistorie tohoto regionu.

Some Notes on Founding and Further Role of Royal Towns of Uherské Hradiště and Uherský Brod

Abstract

The foundations of both royal cities situated in the alluvial plains of border rivers Morava and Olšava are the manifestations of the result of long-lasting development and changes in Přemyslid rule in border areas in South-East Moravia with its peak at the beginning of the second half of 13th century. During the whole first half of 13th century there was a gradual growth of influence of the Czech party within the controversial area among border rivers Váh, Morava and Olšava whether it is called the

province of Váh, Lucko or confinium. There were two highly visible moments of the history of Eastern Moravia which brought an important change of relations – the foundation of Cistercian monastery in Velehrad in 1205 and the origin of the right bank border area of Kunovice under the rule of the widowed Queen Constance of Hungaria in 1222–1240. Besides the representatives of powerful Lords of Vítkovce and Hradišice there were Lords of Tvrdišovce who played an important role.

Above all it was the impact of Kuman raids at the time of the Czech-Hungarian conflict in 1252–1254 (especially the most destructive one in 1253) which showed the necessity of securing the border areas and strengthening of defence of the country border. So far the natural centre of the region was the margrave town of Kunovice whose military failure in defence of the region was one of the main impulses which started the process of foundation of the new town – Uherské Hradiště.

At the beginning, the location activities were oriented into demographically strongest are of the confluence of the Morava and the Olšava near the former Great Moravian Empire centres Sady and Veligrad (Staré Město). The inhabited area of 16 hectares was divided into two smaller ones, each with its own square. One part of the town was inhabited by people coming from the royal Kunovice, the other one by people who came from Veligrad. The limits of the foundation – mainly location of the new town on the river island and the number of compromises that the sovereign had to make resulting from the fact that the land was provided the powerful monastery of Velehrad – led to the immediate foundation of another royal town in the nearby region – Uherský Brod whose legal constitution is related to the year 1272. The origin of Uherský Brod itself was undoubtedly started much earlier: we can talk several possible dates – legal constitution of Uherské Hradiště in 1258, foundation of Dominican monastery in 1262, or the struggle of Cistercians for the approval of their privileges and properties which was successfully completed in 1261. The existence of the town itself is attested by the charter of Přemysl Otakar II from January 27, 1267 issued near Brod, which, at the same time, attests that the town was far from being finished.

Foundation of the royal town of Uherský Brod is connected with the use of rectangular grid which is typical for the foundation wave of Přemysl Otakar II. The town was planned on the inclined terrace on quite large area over 28 hectares around a huge square and with its orthogonal shape it belongs to the most symmetrical towns in Moravia. The legal constitution of the town was completed by the charter which the burghers of Uherský Brod obtained from Přemysl Otakar II, the Hlubčice town right and the right of storing the goods. The reason for temporary granting the Hlubčice town right was probably connected with the transit of Hungarian wine to the north, and conversely with the export of Silesian lead to Hungary.

The origin of the new centre on south-east border of the country (which was primarily meant to be Uherské Hradiště) was another important step on sovereign's road to arrangement of the border territory and strengthening of sovereign's power within its borders. The importance of the foundation (but also related problems) are manifested by extraordinary number of charters informing us about the foundation of Uherské Hradiště. Shortly after first period of basic constitution and development of the inner structures, the town settles disputes with the surrounding localities (mainly in 1297–1301 with the former centre of the region – Kunovice. This was the definitive beginning of the final process of gradual emancipation from former condominium into a royal or margrave town as is confirmed by important diplomatic negotiations between the Czech House of Luxembourg and the Austrian House of Habsburgs in 1363 and the following transfer of the country court from Bzenec to Uherské Hradiště. Uherský Brod was destroyed by hostile troops (in the 70s of 13th century, 1315–1332) and already during 14th century falls deep into economic troubles. Brod balances on the status of royal town and its importance dwells in sovereign's plans in having a background for gathering of military troops and a starting point for military campaigns mainly in the direction of Hungary.

Key words: Uherské Hradiště, Uherský Brod, east Moravia, 13th century, Přemysl Otakar II

Einige Anmerkungen zur Gründung und folgenden Rolle der königlichen Städte Ungarisch Hradisch und Ungarisch Brod in Ostmähren

Zusammenfassung

Die Gründung beider königlichen Städte, die sich in den Auen der Grenzflüsse March und Olsawa befinden, stellt eine Folge der langjährigen Entwicklung und des Wandels der přemyslidischen Verwaltung im Grenzraum von Südostmähren dar, die Anfang der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts kulminierten. Im Lauf der ganzen 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts wuchs allmählich der Einfluss der böhmischen Seite im strittigen Land zwischen den Grenzflüssen Waag, Olsawa und March, ob die Provinz nun Waag, Lucko oder *confinium* genannt wird. Eine deutliche Veränderung der Verhältnisse bringen zwei nicht zu übersehende Momente in der Geschichte von Ostmähren in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts – 1205 die Gründung des Zisterzienserklosters in Velehrad und die Entstehung des Kunowitzer Grenzgebiets am rechten Olsawa-Ufer, das 1222–1240 unter der Verwaltung der Königin-Witwe Konstanze von Ungarn stand. Neben den Vertretern der mächtigen Adelshäuser der Witigonen und Hrabischitz spielte hier vor allem das Geschlecht der Tvrdišovci eine bedeutende Rolle.

Insbesondere die Auswirkungen der Kumaneneinfälle in der Zeit des böhmisch-ungarischen Konflikts von 1252–1254 (vor allem der verheerendste von ihnen im Jahr 1253) zeigten die Notwendigkeit, den Grenzraum besser zu sichern und die Verteidigung der Landesgrenze zu vervollkommen. Bis dahin stellte der erwähnte markgräfliche Ort Kunovice/Kunowitz das natürliche Zentrum dieses Gebiets dar, wobei im militärischen Misserfolg bei der Verteidigung der Region einer der Hauptimpulse zu suchen ist, der den Entstehungsprozess der neuen Stadt Ungarisch Hradisch / Uherské Hradiště in Gang brachte.

Die Neubesiedlung zielte zunächst auf den demographisch stärksten Raum an der Mündung der Olsawa in die March in der Nähe der einstigen Zentren des Mährerreichs Derfle/Sady und Veligrad (später Staré Město / Altstadt). Besiedelt wurde eine Fläche von etwa 16 Hektar, die in zwei Areale aufgeteilt war, jedes mit einem eigenen Marktplatz. Der eine Teil der Stadt wurde mit Einwohnern aus dem königlichen Kunowitz besiedelt, der andere mit Siedlern aus dem klösterlichen Veligrad. Die Limits der Gründung als solchen (vor allem die Lage der neuen Stadt auf einer Flussinsel) und das hohe Maß an Kompromissen, auf die der Herrscher gegenüber dem mächtigen Kloster Velehrad eingehen musste, das der Neugründung seine Grundstücke zur Verfügung stellte, hatten die rasche Gründung einer weiteren königlichen Stadt in der Nähe zur Folge – nämlich von Ungarisch Brod / Uherský Brod, dessen rechtliche Konstituierung auf das Jahr 1272 bezogen wird. Die Stadt Ungarisch Brod selbst begann jedoch zweifellos viel früher zu entstehen: dazu können wir uns gleich auf mehrere mögliche Jahre beziehen: zunächst auf 1258, als die Stadt Ungarisch Brod rechtlich konstituiert wurde; dann auf 1262, als man das Dominikanerkloster gründete, und schließlich kommt auch 1261 in Frage, als die Bemühungen der Zisterzienser von Velehrad um die Bestätigung ihrer Privilegien und Güter endlich mit Erfolg gekrönt wurden. Von der Existenz der Stadt als solcher zeugt die Urkunde Ottokars II. Přemysl vom 27. Januar 1267, die bei Ungarisch Brod herausgegeben wurde, zugleich jedoch bezeugt, dass der Stadtausbau bei weitem noch nicht beendet war.

Mit der Gründung der Königsstadt Ungarisch Brod ist die Anwendung eines rechteckigen Rasters verbunden, der für die Gründungswelle des böhmischen Königs Ottokar II. Přemysl kennzeichnend war. Die Stadt steckte man auf einer abschüssigen Terrasse auf der relativ großen Fläche von mehr als 28 ha um den riesigen Marktplatz ab und sie zählt mit ihrer orthogonalen Anordnung zu den regelmäßigsten in Mähren. Die eigentliche rechtliche Stadtkonstituierung brachte die Urkunde, mit der 1272 die Bürger von Ungarisch Brod vom König von Böhmen Ottokar II. Přemysl das Loebschützer Stadtrecht und das Stapelrecht erhielten. Der Grund für die zeitweilige Einführung des Loebschützer Stadtrechts hing am ehesten mit dem Transit von ungarischem Wein nach Norden und im Gegenzug mit dem Export von schlesischem Blei nach Ungarn zusammen.

Das Entstehen eines neuen Zentrums an der südöstlichen Landesgrenze (und primär sollte dies die Stadt Ungarisch Hradisch sein) stellte einen weiteren bedeutenden Schritt des Herrschers zur Ordnung des Grenzterritoriums und zur Stärkung von Macht und Einfluss des Herrschers dar. Der Bedeutung

der neuen Gründung (aber ebenso den damit verbundenen Schwierigkeiten) entspricht auch die außergewöhnliche Ausstattung der Urkunde, welche uns über die Gründung von Ungarisch Hradisch informiert. Ungarisch Hradisch legte nach der ersten Phase ihrer grundlegenden Konstituierung und des Aufbaus der inneren Strukturen erfolgreich die Streitigkeiten mit den umliegenden Ortschaften bei (vor allem in den Jahren 1297 bis 1301 mit dem ursprünglichen Zentrum der Region Kunowitz). Damit tritt sie definitiv den Weg zur allmählichen Emanzipierung aus dem ursprünglichen königlich-klösterlichen Kondominium zu einer vollberechtigten königlichen bzw. markgräflichen Stadt an, wie auch das Stattfinden bedeutender diplomatischer Verhandlungen zwischen den böhmischen Luxemburgern und den österreichischen Habsburgern im Jahr 1363 und in der Folge die Verlegung des Landesgerichtes von Bzenec/Bisenz nach Ungarisch Hradisch belegen. Ungarisch Brod wurde dagegen mehrmals von feindlichen Truppen verwüstet (in den 1270er Jahren, 1315 und 1331–1332) und bereits im Laufe des 14. Jahrhunderts beginnt sein Verfall mit ständig größeren wirtschaftlichen Schwierigkeiten. Die Stadt balanciert am Rande ihres Status als königlicher Stadt und ihre Rolle in den Plänen des Königs war zumeist die des Hinterlandes für das regelmäßige Zusammenziehen von Truppenkontingenten und als Ausgangspunkt der Heereszüge, vor allem in Richtung Ungarn.

Stichwörter: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Ostmähren, 13. Jahrhundert, Ottokar II. Přemysl